

Peningastefnan í aðdraganda hrunsins

Lúðvík Eliasson

Fyrirvarar

- ▶ Höfundur er forstöðumaður greiningardeildar MP banka. Skoðanir sem koma fram í kynningunni eru höfundar og þurfa ekki að samrýmast skoðunum bankans.
- ▶ Efnið styðst við skýrslu Rannsóknarnefndar Alþingis en höfundur var starfsmaður nefndarinnar árið 2009. Skoðanir sem koma fram í kynningunni eru höfundar og þurfa ekki að samrýmast skoðunum nefndarinnar.
- ▶ Að því leyti sem niðurstöður umfjöllunarinnar vísa í niðurstöður Rannsóknarnefndar Alþingis þurfa þær ekki að fara saman við skoðanir höfundar.

Yfirlit

- ▶ Niðurstöður Rannsóknarnefndar Alþingis um þátt peningstefnunnar og Seðlabankans í aðdraganda hrunsins
- ▶ Verðbólguþækkning
- ▶ Framkvæmd peningastefnu
- ▶ Trúverðugleiki
- ▶ Gjaldeyrisforði
- ▶ Niðurstöður

Niðurstöður Rannsóknarnefndar

Um þátt peningastefnunnar í aðdraganda hrunsins

Aðdragandi hrunsins

- ▶ **Alþjóðlegir fjármálamarkaðir**
  - ▶ Greenspan Söluréttur
  - ▶ Ofgnótt sparnaðar
  - ▶ “Taumlaus ákefð”
- ▶ **Einkavæðing bankanna**
  - ▶ Eiginfjárframlag
  - ▶ Hátt láns hæfismat
  - ▶ Lækkun bindiskyldu
  - ▶ Óbein ríkisábyrgð
  - ▶ EES

Megin orsök hrunsins

- ▶ Ör vöxtur bankanna og þar með stærð þeirra
- ▶ Það sem snýr að peningastefnunni og Seðlabankanum
  - ▶ Stýrivextir of lágir frá seinni hluta árs 2005
  - ▶ Mikill vöxtur veðlána þegar verið var að auka aðhald
  - ▶ Seðlabankann skorti trúverðugleika
  - ▶ Bankakerfið náði að verða allt of stórt án þess að vera þvingað niður
  - ▶ Óheft innflæði skammtímafjármagns

Peningastefnan í aðdraganda hrunsins

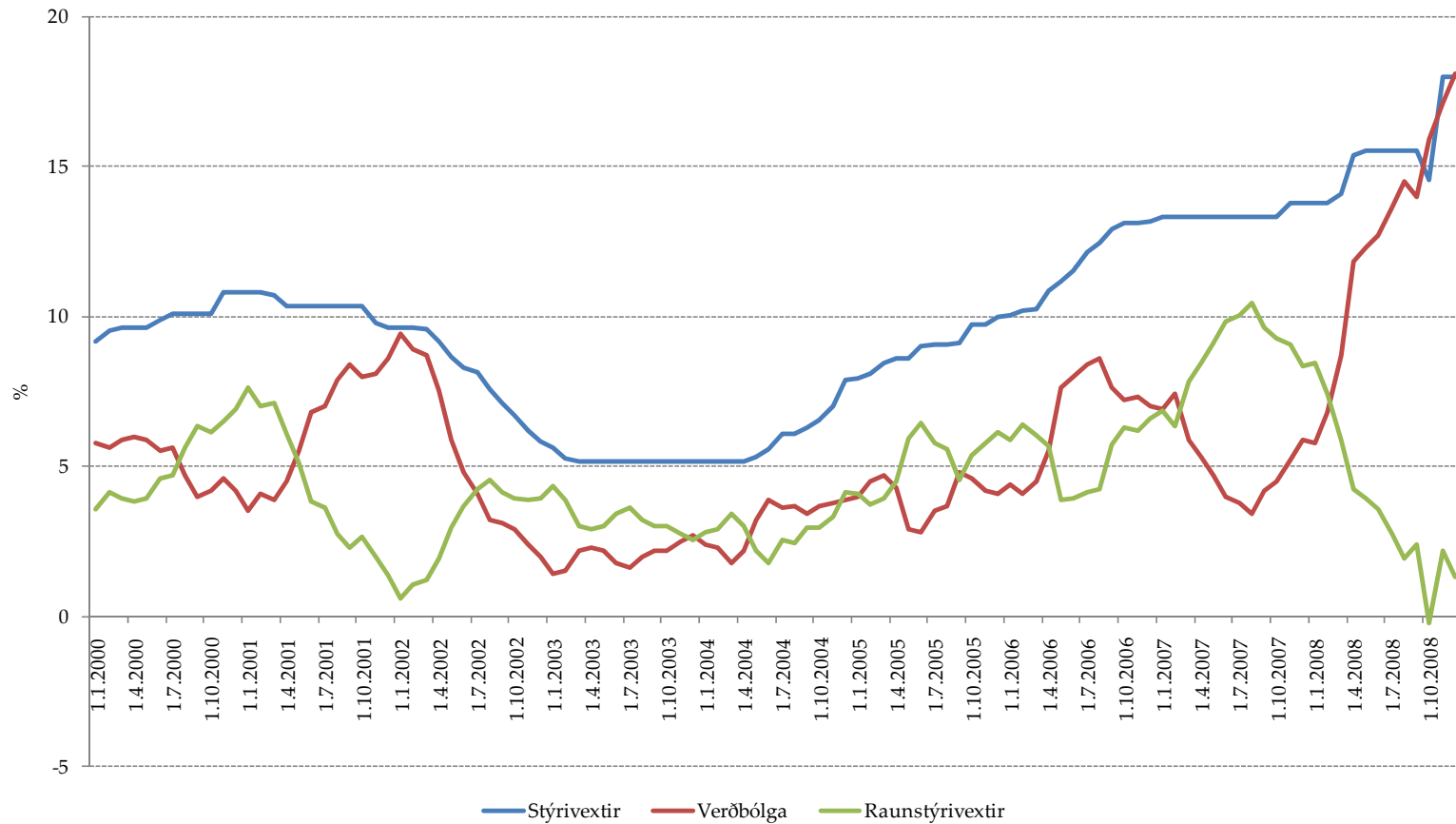
Verðbólguþéttur

- ▶ Bankastjórn Seðlabankans og forsætisráðherra undirrituðu 27. mars 2001 viljayfirlýsingu um breytingar á fyrirkomulagi stjórnar peningamála á Íslandi
- ▶ Daginn eftir er tekið upp verðbólguþéttur 2,5%
- ▶ Þétturinn innleitt með hraði
  - ▶ Verulega hafði gengið á gjaldeyrisforðann vikurnar áður og sérstaklega 27. mars
  - ▶ Fastgenegiskerfið var komið í þrot
  - ▶ Krónan var að veikjast
  - ▶ Stýrivextir lækkaðir

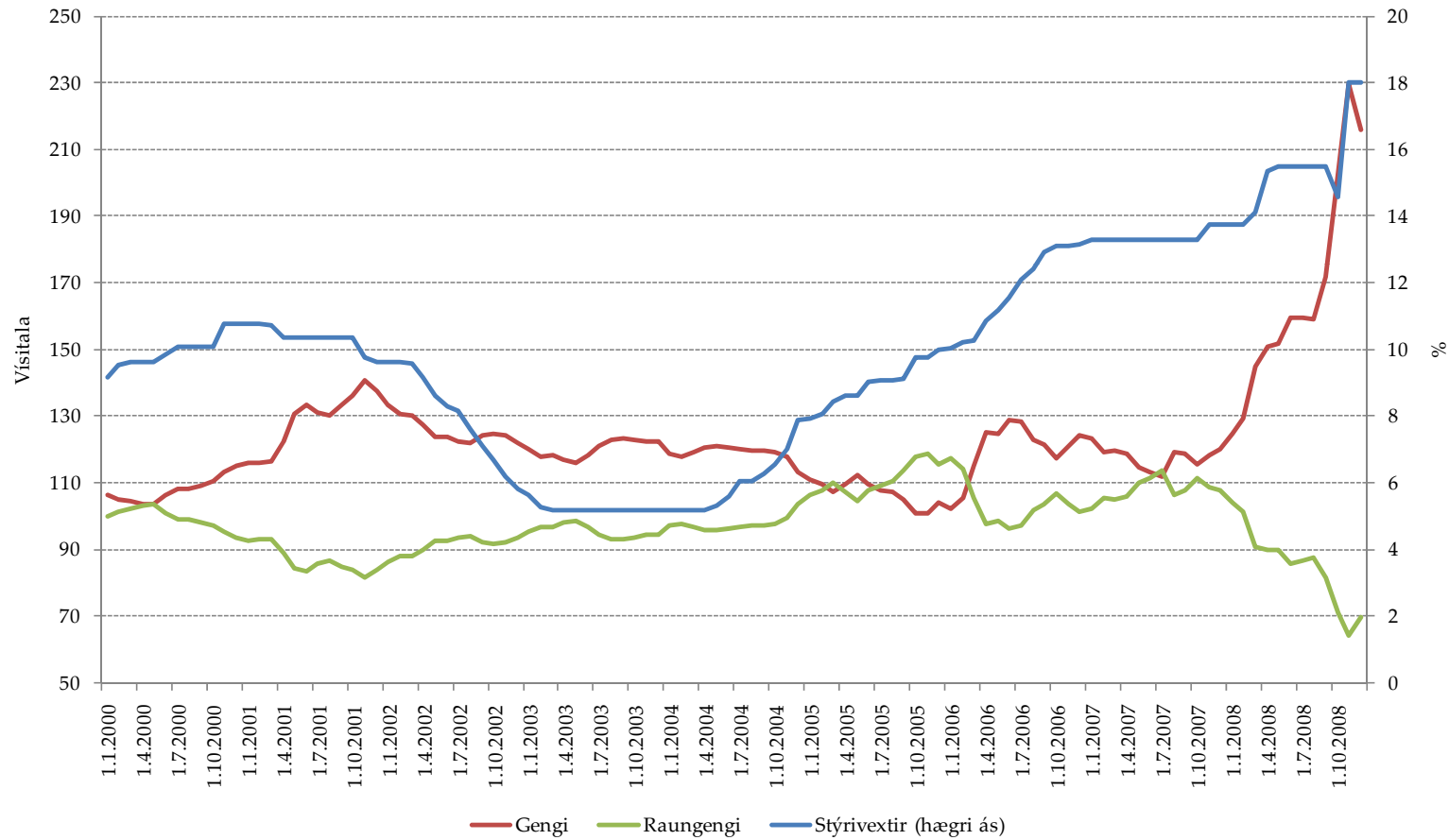

Stýrivextir, verðbólga og raunstýrivextir

Heimild: Seðlabankinn og útreikningar starfsmanna Rannsóknarnefndar

Gengi, raungengi og stýrivextir

Heimild: Seðlabankinn og útreikningar starfsmanna Rannsóknarnefndar

Seðlabankavextir og lausafé í umferð

- ▶ Vextir á lánum gegn veði til lánastofnana hafa verið helsta stjórnþæki Seðlabankans síðan 1993
- ▶ Mikilvægi þessara vaxta jókst 1998 þegar stjórnþæki bankans voru einfölduð
- ▶ Það jókst enn frekar 2001 þegar verðbólguþæki var innleitt
- ▶ Tvær megináferðir
  - ▶ Tilteknir markaðsvextir valdir sem viðmið og valið ákveðið markgildi fyrir þá
    - ▶ Seðlabankinn á síðan markaðsviðskipti sem miða að því að ná þessu markgildi
  - ▶ Þjóða bönkum tiltekna vexti á innlánum og þjóða þeim lán á nokkru hærri vöxtum
    - ▶ Vaxtagangur, algengt að miðgildi gangsins séu stýrivextir

-
- ▶ Vaxta- og lausafjárstýring seðlabanka er með nokkuð fjölbreyttum hætti
    - ▶ Nýjasjaland, Ástarlía, Kanada, Noregur, Svíþjóð, Bretland, Bandaríkin, Evrópa
    - ▶ Tvennt sameiginlegt
      - ▶ Markmið um tiltekna skammtímavexti á millibankamarkaði þar sem bankar koma saman til að stilla af lausafjárstöðu sína í lok dags
      - ▶ Seðlabankarnir hafa einnig áhrif á heildarlausafjárstöðu fjármálakerfisins
  - ▶ Íslenski seðlabankinn ekki með markmiðsvexti
  - ▶ Reyndi ekki að meta lausafjárþörfina

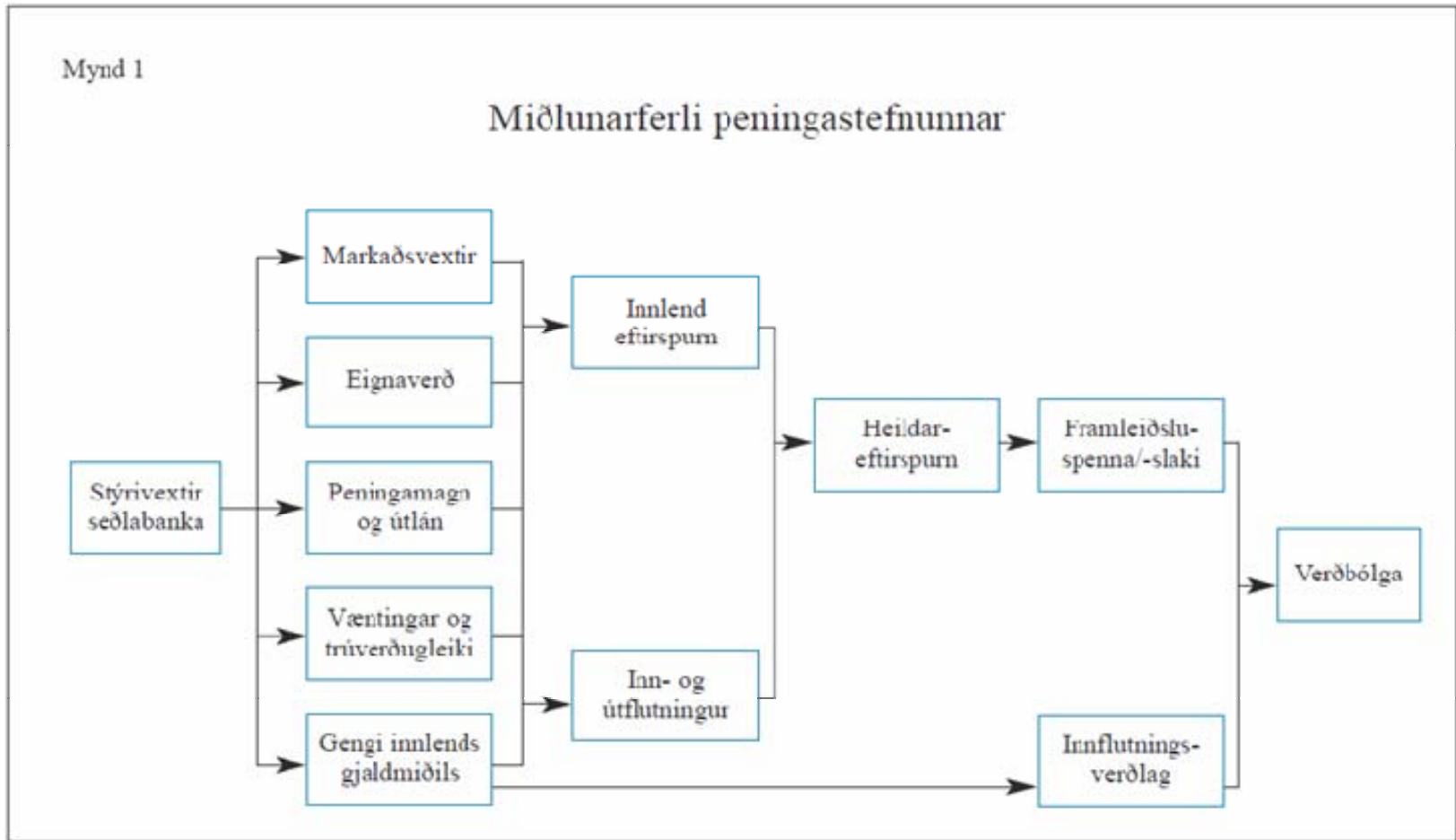
Hvati til vaxtar bankanna?

- ▶ Lán gegn veði hjá SÍ
- ▶ Verðtryggð útlán
- ▶ Stýrivextir á eftir kúrfunni
  - ▶ Útlánin arðsöm á meðan kaupmáttur fellur ekki
- ▶ Hafi þetta verið raunin hefði mátt stoppa það með harðari peningastefnu og kröfu um verðtryggingarjöfnuð

Mynd 1

Miðlunarferli peningastefnunnar

Miðlunarferlið

- ▶ Fyrstu áhrif á verðbólgu eftir um það bil ár
- ▶ Meginhluti áhrifanna kominn fram eftir eitt og hálf ár
- ▶ Stýrivaxtaákvarðanir miðlast um fjármálamarkaði
  - ▶ Vextir
  - ▶ Eignaverð
  - ▶ Útlán og penignamagn
- ▶ Miðlun peningastefnunnar um gengi
- ▶ Trúverðugleiki

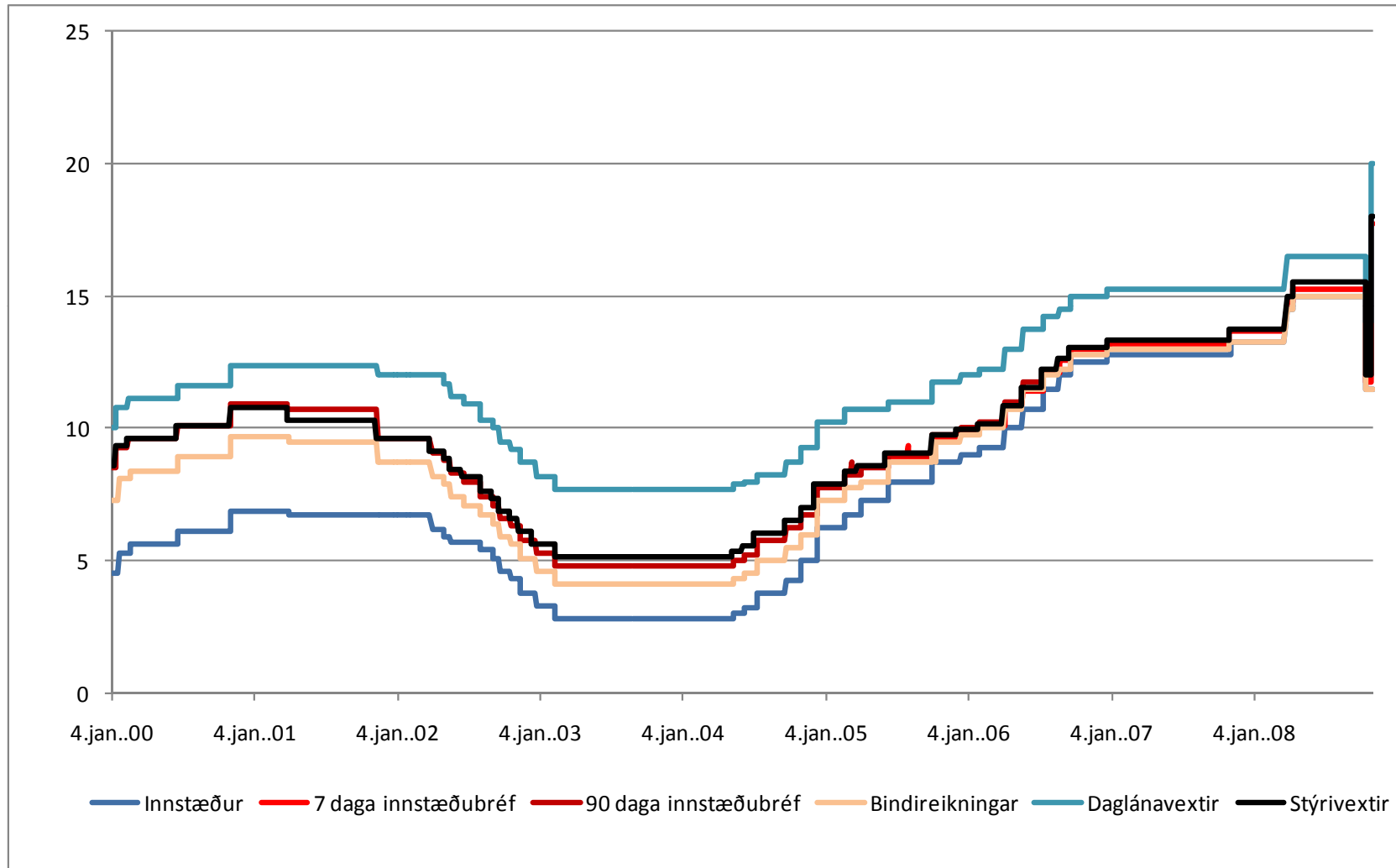
Áhrif um vexti

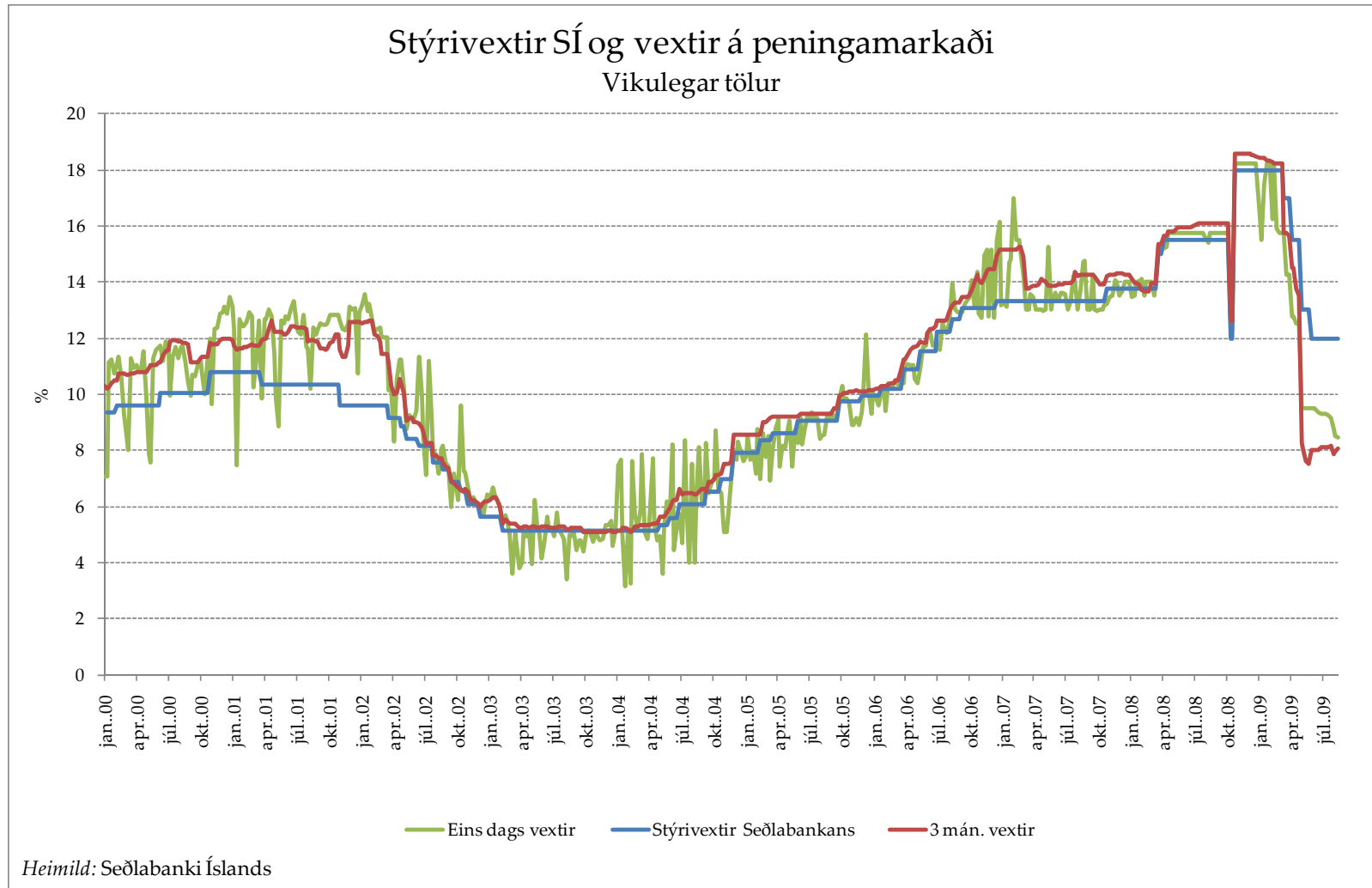
- ▶ Stýrivextir hafa fljótt áhrif á peningamarkaði
- ▶ Vextir hreyfast yfirleitt nánast samstundis og í sömu átt
- ▶ Lausafjárstaða bankakerfisins skiptir líka miklu
- ▶ Sí leggur ekki mat á lausafjárstöðuna
  - ▶ Misjafnt hvaða vextir bankans eru virkir stýrivextir hverju sinni

Vaxtagangurinn

Stýrivextir og vextir á peningamarkaði

Miðlun um skuldabréfavexti

- ▶ Ríkisstjórnir sem vilja greiða fyrir virkni peningastefnunnar og koma í veg fyrir að vextir þurfi að hækka úr hófi halda úti grunnvaxtarófi
- ▶ Hefur tekið töluvert langan tíma fyrir langtímavexti að bregðast við stýrivaxtabreytingum
- ▶ Lítill vilji til skuldabréfaútgáfu hjá ríkinu á meðan var afgangur á ríkisfjármálum
  - ▶ Viðvarandi umframeftirspurn á markaði sem hefur haldið ávöxtunarkröfu bréfa niðri
  - ▶ Alls útistandandi 67 ma.kr. í ríkisskuldabréfum 2006 og 24 ma.kr. í einu verðtryggðu spariskírteini
  - ▶ Lánasýslan ákvað að byggja upp tvo þokkalega stóra flokka
  - ▶ Hætti við það nokkrum mánuðum síðar

Vextir fasteignalána

- ▶ Virkar nokkuð hratt þar sem vextir eru breytilegir
- ▶ Hér voru fastir raunvextir algengastir
- ▶ Væntanlega hefði miðlun vaxtabreytinga, amk yfir í vexti nýrra lána, verið greiðari ef verðtryggð og óverðtryggð markaðsskuldabréf væru gefin út í nægjanlega stórum flokkum með sambærilegan líftíma
- ▶ Áhersla í útgáfu á óverðtryggð skammtímabréf
- ▶ Bann við verðtryggingu stuttra skuldabréfa
- ▶ Langtímavextir stjórnuðust lengst af meira af langtímavöxtum á alþjóðafjármálamörkuðum en af peningastefnu Seðlabankans

Miðlun um gengið

- ▶ Almennt leiðir vaxtahækkun til gengisstyrkingar
  - ▶ Innlendar eignir verða að öðru óbreyttu arðsamari
- ▶ Seðlabankinn reyndi ekki lengur að halda genginu innan ákveðinna marka
- ▶ Strax vakin athygli á mikilvægi gengisins fyrir verðlagsþróun og efnahagslífið
- ▶ Seðlabankinn mun áfram grípa inn í þróun gjaldeyrismarkaðarins
  - ▶ Til að stuðla að framgangi verðbólguþrögnarmarkmiðsins
  - ▶ Ef gengissveiflur ógna verðstöðugleika

-
- ▶ Seðlabankanum var ljóst að vaxtaákvarðanir áttu þátt í styrkingu krónunnar
  - ▶ Seðlabankinn taldi mikilvægt að hindra ekki virkni penignastefnunnar um gengið
  - ▶ Haustið 2005 lýsir bankinn áhyggjum af því að gengisaðlögun verði hraðari en samrýmist verðbólguþolmiðinu og lýsir sig reiðubúinn að sporna við því með frekari vaxtahækkunum
  - ▶ Þetta túlkuðu margir sem nokkurs konar sölurétt á krónum
    - ▶ Eða í það minnsta óbeina tryggingu fyrir því að vaxtamunur myndi nægja til að bæta upp hugsanlega gengislækkun

Jöklabréf

- ▶ Einn farvegur fyrir erlenda fjármögnun á innlendan markað
- ▶ Sá sem fjárfesti í jöklabréfunum tók á sig gjaldeyrisáhættuna
- ▶ Eftirspurn eftir krónum eykst þegar útgáfan hefst
  - ▶ Gengið styrkist
- ▶ Aukin eftirspurn eftir íslenskum ríkisskuldabréfum til að verja jöklabréfastöður leiðir til lækkunar ávöxtunarkröfu
  - ▶ Dregur úr virkni þingastefnunnar um vaxtafarveginn
  - ▶ Eykur virkni þingastefnunnar um gengisfarveginn
- ▶ Sterkt gengi skapar hættu á erlendum lántökum og veikir efnahagsreikninga
- ▶ Vaxandi ójafnvægi og eykur viðskiptahalla

-
- ▶ Ef erlend fjármögnun áfram notuð eftir gjalddaga jöklabréfs
    - ▶ Má nota til að lána erlent innanlands
    - ▶ Bankinn enn laus við gjaldeyirsáhættuna
    - ▶ Hún hefur flust á lánatakandann
      - ▶ Greitt fyrir að taka þessa áhættu með lægri vöxtum
    - ▶ Áhættan komin heim
  - ▶ Krónan veikist á ný þegar innlenda fjármálastofnunin sem var mótaðili í jöklabréfaviðskiptunum greiðir upp erlenda lántöku sína

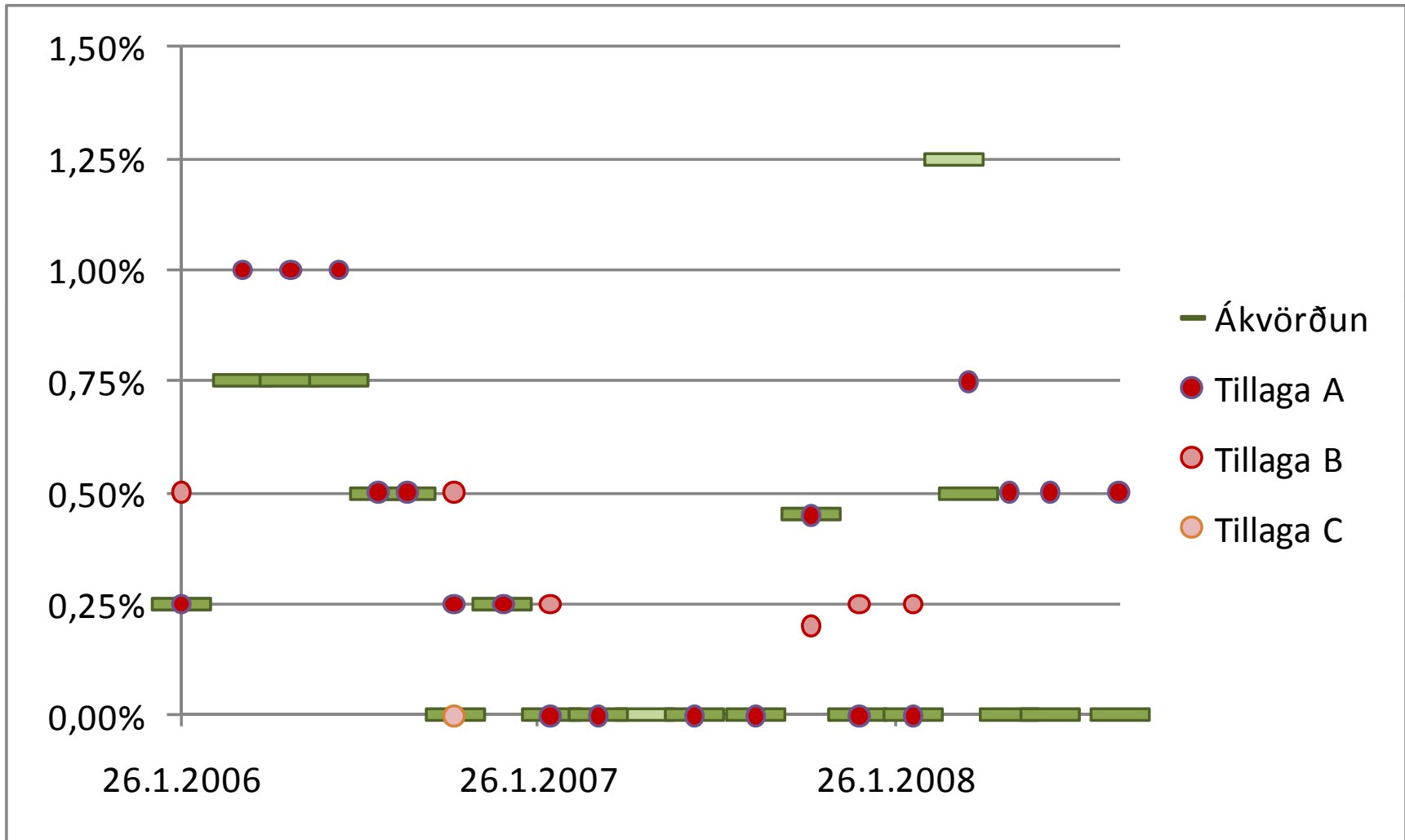

Trúverðugleiki peingastefnunnar

- ▶ “Forðast ber að skipta um stefnu þegar gjaldmiðillinn er veikur og undir þrýstingi.”
  - ▶ *Peningmál* (ári fyrir upptöku verðból gumarkmiðs)
- ▶ Skipt um stefnu í mars 2001 þegar krónan var að veikjast og Seðlabankinn megnaði ekki lengur að verja hana
- ▶ Vextir jafnframt lækkaðir um leið
  - ▶ Að hluta til “díl” við ríkisstjórnina
  - ▶ Síðasta vaxtaákvörðun í gamla kerfinu

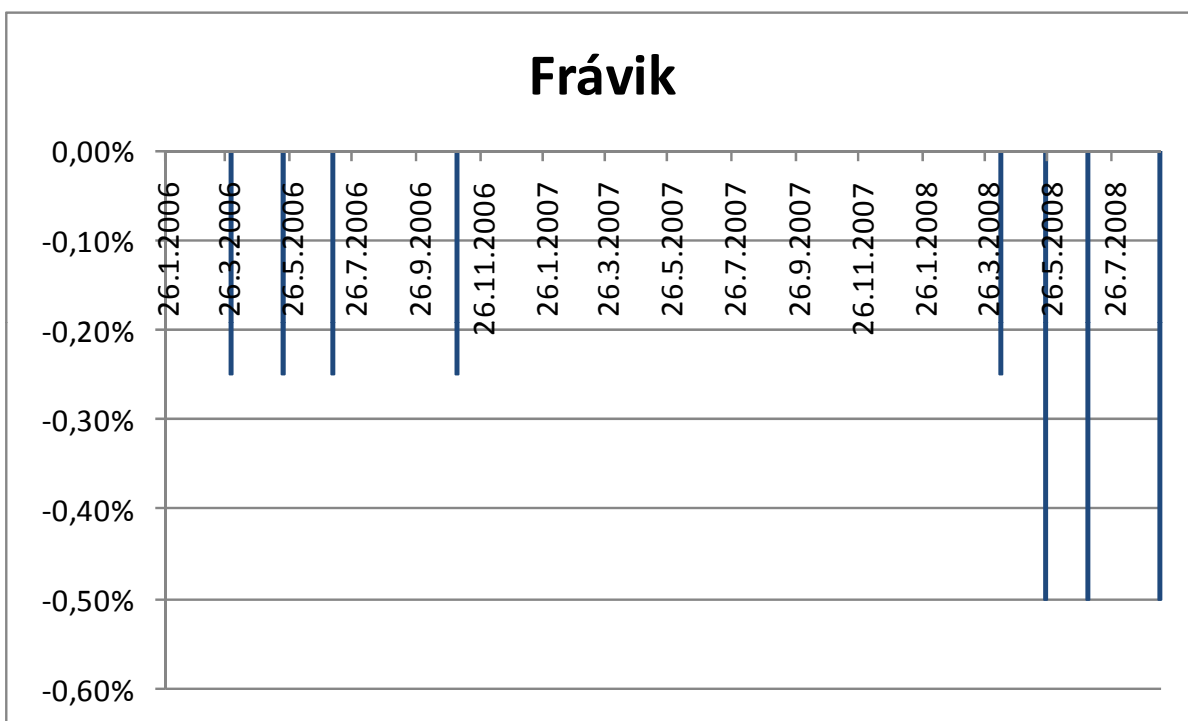
Tillögur og vaxtaákvörðanir

Frávik vaxtaákvörðunar frá tillögu

Fyrri hluta árs 2006 er
reglan að vaxtaákvörðun er
25 punktum undir tillögu

2008 eru ákvarðanir aftur
undir tillögu, þar af 50
punktum þrisvar

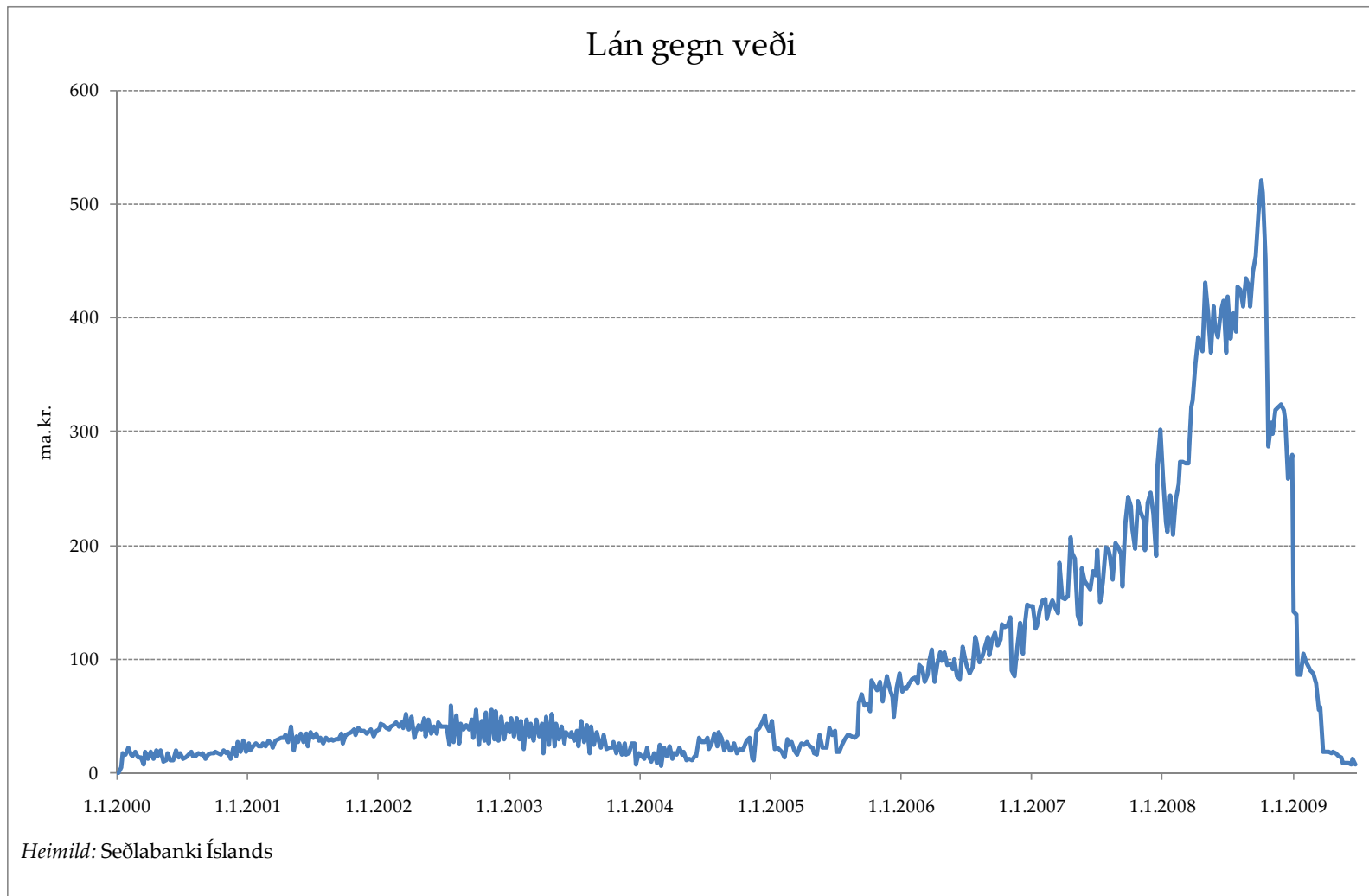

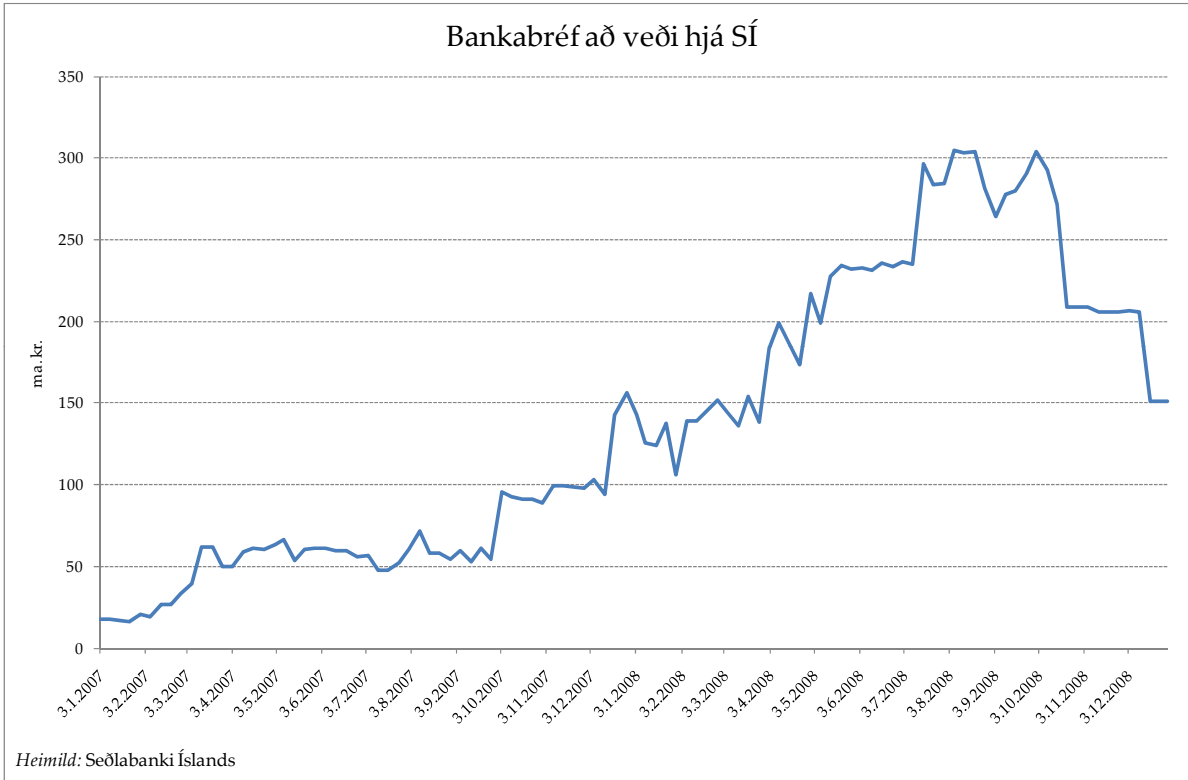
Aðgerðir til að auka trúveðrugleika

- ▶ **Vaxtaákvörðunarfundir**
  - ▶ Hafði stundum liðið langt á milli funda þrátt fyrir að greining bankans kallaði á aukið aðhald
- ▶ **Birting á spá um þróun stýrivaxta**
  - ▶ Stefnuyfirlýsing bankastjórnar *Peningamálum 2007/1*:
  - ▶ “Vaxtaferill grunnsparinnar felur ekki í sér yfirlýsingu eða fyrirheit bankastjórnar”

Lán gegn veði

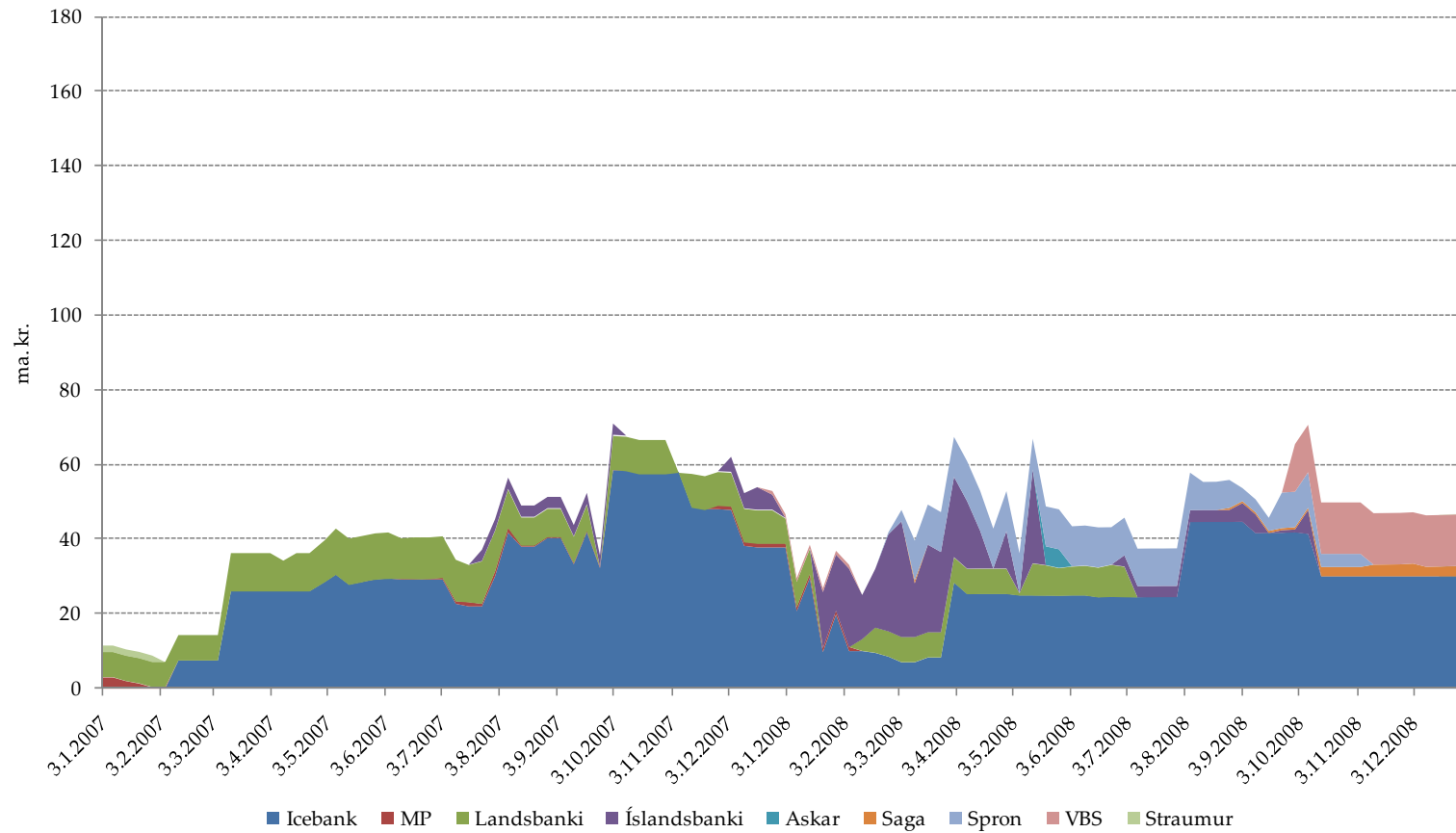
Bankabréf

Seðlabankinn markvisst að auka lausafé í umferð

Reglur um veðhæf bréf víkkaðar í þrígang

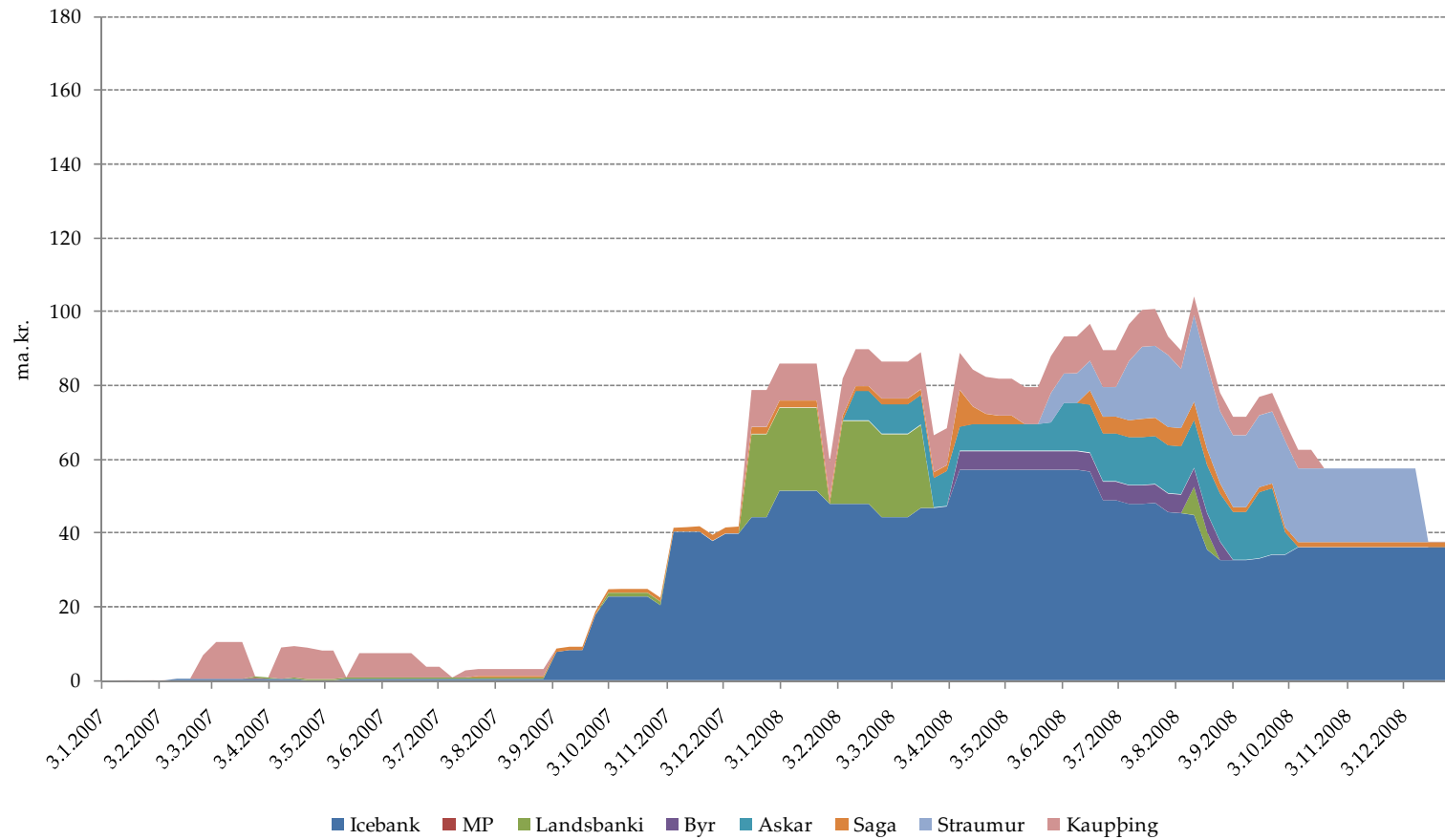
“En í rauninni var staðan hjá þeim strax í ársbyrjun 2008 þannig að allar aðgerðir til þess að reyna að þrengja að þeim hefðu drepit þá...”

Skuldabréf og víxlar Kaupþings

Heimild: Seðlabanki Íslands

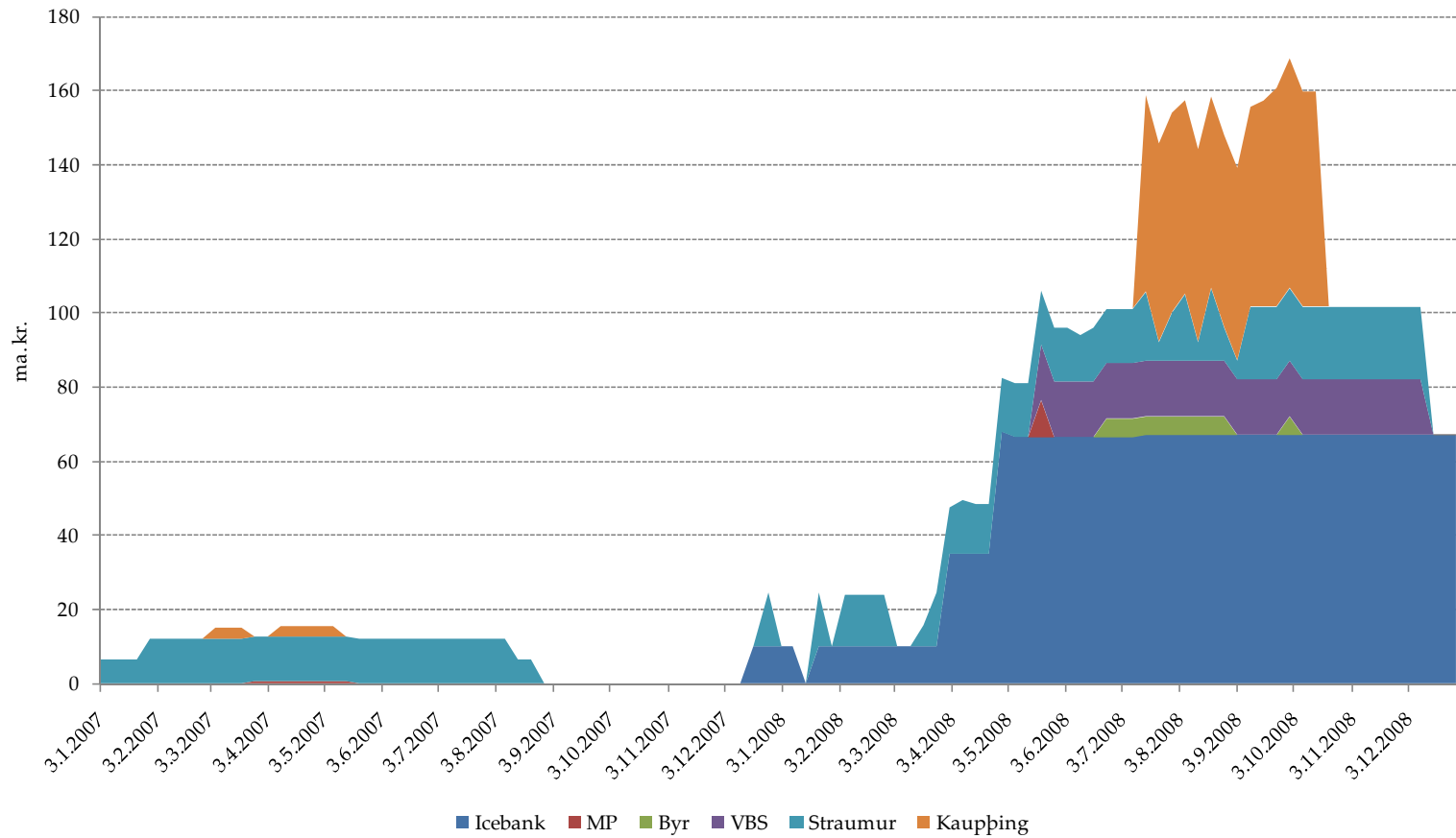
Skuldabréf og víxlar Glitnis

Heimild: Seðlabanki Íslands

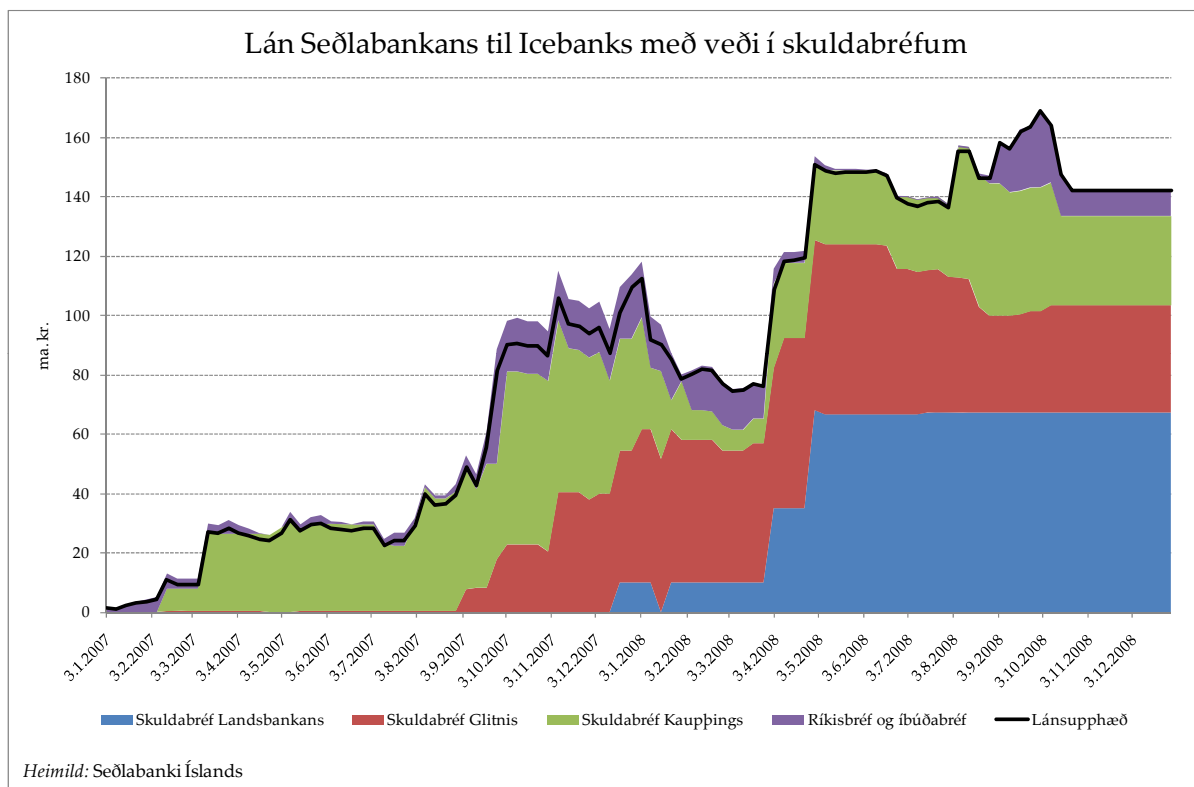
Skuldabréf og víxlar Landsbankans

Heimild: Seðlabanki Íslands

Icebank og bankabréf

“Við erum í reynd milliliður á milli stórra og lítilla banka, milliliðir í fjármögnun inn í Seðlabankann og sjáum um ýmsa þætti fyrir bæði minni og stærri fjármálafyrirtæki. Þeir stærri geta t.d. ekki átt endurhverf viðskipti með eigin bréf þannig að við höfum verið milliliðir í því. Síðan höfum við keypt ábyrgðir eða skuldatryggingar og þannig gefið mönnum tækifæri til þess að búa til ávöxtun með því að taka áhættu á bankana.”

-
- ▶ Vilji Seðlabankans til þess að taka veð í skuldabréfum og víxlum bankanna fól í sér framsal á heimild til peningaprentunar yfir til bankakerfisins.
  - ▶ Meginstarfsemi Icebank var að útvega öðrum bönkum lausafé gegn skuldaviðurkenningu
  - ▶ Seðlabankinn tók við áhættunni
  - ▶ Icebank keypti víxla af bönkunum fyrir tífalt eigið fé þegar mest var og fjármagnaði kaupin með því að leggja víxlana að veði hjá Seðlabankanum

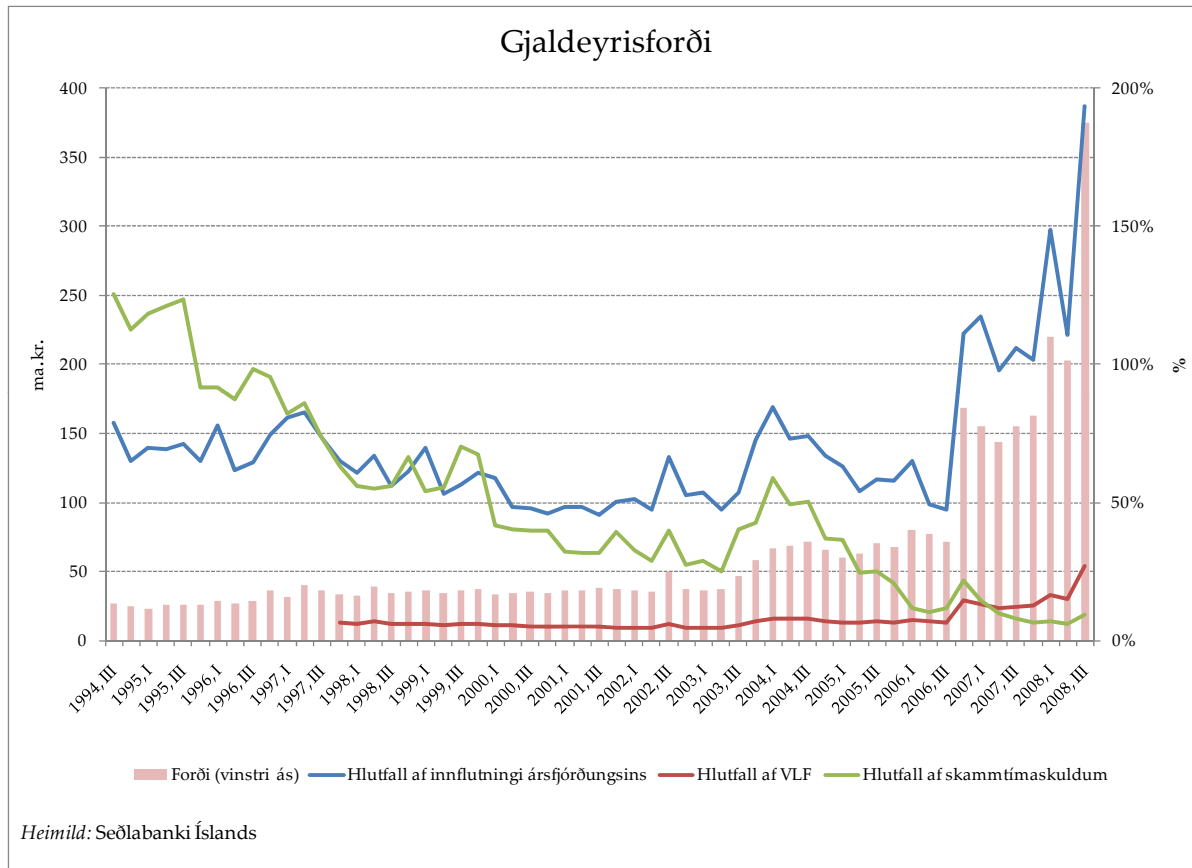
Gjaldeyrisforði Seðlabankans

Forði yfir 3 mánaða innflutningi frá hausti 2006

Yfir skammtímaskuldum síðast 1995

Skammtíamskuldir 17 til 18 faldur gjaldeyrisforði 2008

Erlend innlán áttfaldur forði seinni hluta árs 2007

Áætlun um stækkun forðans

- ▶ Crossroads skýrslan frá Moody's í janúar 2008
  - ▶ Þörf á stækkun gjaldeyrisforðans
  - ▶ Seðlabankinn allt of lítill miðað við bankakerfið
    - ▶ Eða – bankakerfið of stórt
- ▶ Seðlabankinn sendir BoE beiðni um gjaldeyrisskiptasamning 17. mars 2008
  - ▶ Þegar krónan hafði fallið um rúm 6%
- ▶ Viðræður næstu daga, beiðni um 1 til 2 ma.GBP
- ▶ 26. mars send beiðni til evrópska seðlabankans um 2 ma.EUR
- ▶ Seðlabankinn taldi ekki þörf á neyðaraðstoð frá IMF
- ▶ Hafði samband við norrænu seðlabankana og BIS

Skýrsla Alþjóðagjaldeyrissjóðsins 14. apríl

- ▶ Bankarnir of stórir
- ▶ Hver um sig þarf að
  - ▶ undirbúa áætlun um minnkun
  - ▶ Stöðva arðgreiðslur
  - ▶ Búa til áætlun um sölu eigna
- ▶ Einnig má takmarka leyfi til að opna útibú erlendis
- ▶ Seðlabankinn sendi 15. apríl beiðni um gjaldmiðlaskiptasamninga til fimm seðlabanka
- ▶ Mervyn King sendir 23. apríl bréf
  - ▶ Leggur til að ráðsit verði í sölu banka eða erlendrar satrfsemi
  - ▶ Vandinn er stærð bankakerfisins
  - ▶ Býður fram aðstoð

Gjaldmiðlaskiptasamingar við sænska, danska og norska seðlabankann

---

- ▶ Þrír íslenskir ráðherrar og seðlabankanstjórnarnir undirrituðu yfirlýsingu
  - ▶ Um ábyrga stefnu í ríkisfjármálum
  - ▶ Endurskipulagningu Íbúðalánasjóðs
- ▶ Sí fékk aðgengi að 0,5 ma.EUR hjá hverjum þessara þriggja
- ▶ Reynt var að gera samning við bandaríska seðlabankann
- ▶ Í lok september var tilkynnt um gjaldmiðlaskiptasamning milli bandaríska seðlabankans og bankanna í Svíþjóð, Noregi og Danmörku
- ▶ Bandaríski seðlabankinn var ekki tilbúinn að gera slíkan samning við íslenska seðlabankann að svo stöddu
  - ▶ Bankakerfið væri of stórt
  - ▶ Möguleiki á aðkomu ef leitað yrði eftir aðstoð IMF

Niðurstöður

- ▶ Stýrivextir of lágir amk síðan 2005
- ▶ Andvaraleysi gagnvart gengisstyrkingu
  - ▶ Hefði þurft að nota tækifærið og stækka forðann þegar gengið var sterkt
- ▶ Viljaleysi til að beita öðrum tækjum til þess að sporna við innflæði fjármagns
  - ▶ Hefði þurft að draga úr arðsemi erlendrar fjármögnunar bankanna sem nýtt var til innlends vaxtar
    - ▶ Lausafjár- og eiginfjárkröfur
  - ▶ Slakað á kröfum um gjaldeyrisjöfnuð þegar hefði átt að herða þær
- ▶ Hömlulaus vöxtur veðlána
  - ▶ Má jafnvel líta á sem síaukið aðgengi að neyðarlánnum á hagstæðum kjörum frá 2005 til 2008
  - ▶ Lán gegn veði – lán án veðs
- ▶ Afskiptaleysi af vexti bankanna
  - ▶ Allt of seint farið í styrkingu forða og þvingaða minnkun kerfisins

-
- ▶ **Skortur á grunnvaxtaferli**
    - ▶ Ríkið þyrfti að halda úti nokkrum skuldabréfaflokkum, verðtryggðum og óverðtryggðum, þó að afgangur sé á ríkisfjármálum
  - ▶ **Seðlabankinn þyrfti að geta haft meiri áhrif á útlánavöxt**
    - ▶ Til dæmis með reglum um veðhlutföll húsnæðislána